

משפיעים ומרוויחים
הכסף והאינטרסים מאחורי
ההמלצות על מוצרים
ברשתות החברתיות
שושנה חן, עמ' 10

האם צריך
להפריש
לפנסיה כשלא
עובדים?
הדילמה שלי,
עמ' 8

מדינת ישראל
מוסף הצרכנות של המדינה

האישה שנלחמה ברבנות וניצחה

אילה פלק הובילה
מאבק נגד מונופול
הכשרות של הרבנות.
השבוע, הארגון שהיא
עומדת בראשו,
"השגחה פרטית",
עשה אקזיט מוצלח
● שיחה עם אישה
מעוררת השראה
חן ארצי סרוה, עמ' 6

תיק סגור, פתוח

מחקר חדש של
פרופ' רחל אלתרמן מהטכניון
מוכיח: המגזר הכפרי החקלאי
בישראל מקופח ומופלה לרעה

האריסים החדשים

פרופ' רחל אלתרמן, חוקרת בכירה במוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית שבט-כניון והסמכות בה' הידיעה למדיניות קרקע ושיכון, נסערת. עיניה מקרינות רשפי כעס. היא ועמיתתה, פרופ' מיכל פלגי מאוניברסיטת חיפה, השלימו מחקר מקיף, ראשון מסוגו בארץ, על זכויות בקרקע ובדירור של המגזר הכפרי והשוואתן עם המצב במדינות ה-OECD. ממצאי המחקר – שהוגש למשרד החקלאות – מקוממים אותה, והיא נותנת להם ביטוי מילולי חריף. תקינות פוליטית לא מעניינת אותה; כשום מצב היא לא תיכנע למיתוסים שקריים. "המגזר הכפרי בארץ", היא אומרת, "מופלה לרעה כפי שלא מופלה מגזר כפרי באף מדינה מפותחת. קיבור צים ומושבים סובלים מאפליה שלטונית מכוונת שמקורה ברעות קדומות ובדימוי מסולף. כלפי הקיבוצניקים והמושבניקים משתמשים בשפת גינויים המזכירה ולו במעט את השפה שבה תר-קפים האנטישמים את היהודים. מתארים אותם כעשירי הארץ הסוחטים את הקופה הציבורית וגוזלים פרווילגיות על חשבון אחרים – בש-עה שהמציאות הפוכה. המגזר הכפרי בישראל, מקיבוצי ספר עד מושבי עולים, נרמס על ידי מדיניות קרקעית של ממשלות רשויות ומוחלש כלכלית, חברתית הפוליטית. כה מוחלש שויתר, בלית ברירה, על מרבית זכויותיו". במחקר נמצא כי "סל הזכויות" לקרקע ודירור של החקלאים בישראל נמוך ב-50% עד 80% מ"סל הזכויות" של חקלאים בכמה מדינות OECD כמו פורטוגל, ספרד, צרפת, איטליה, הולנד, פולין והונגריה. מה גורם לפער בה גדול בין הזכויות הבסיסיות של החקלאים בהתיישבות עובדת בארץ מול המערב?

אלתרמן: "הבעלות הלא מוסדרת והלא בטור-חה על הקרקע. משטר המקרקעין בישראל מקנה זכויות מועטות לחקלאים וחורג באופן קיצוני מהמקובל ברוב המדינות המפותחות. בהקשר הקרקעי, חברי ההתיישבות העובדת למעשה מקבילים לאריסים. הסדר משפטי כזה של ארי-סות כבר מוזמן לא קיים בארצות ה-OECD. המדיניות היא לתת זכויות יציבות וברורות במקרקעין ובדירה. אצלנו להפך".

"הבעלות על הקרקע", מסבירה אלתרמן, המ-שמשת גם יועצת למוסדות כלכליים בינלאומיים כמו הבנק העולמי, האו"ם, ארגון המזון העולמי ו-OECD, "היא יסוד היסודות של הקניין הפרטי. הבעלות על נדל"ן מאפשרת בין השאר לקבל הלוואה כנגד משכון, להבטיח קיום מינימלי לעת זקנה ולהוריש רכוש כלשהו לילדים. הממשלות בישראל הבינו זאת, ובאמצעות רשות מקרקעי ישראל ניהלו מדיניות ברורה של הפרטה וזחלת של קרקע למגורים במגזר העירוני. החלטה אחר החלטה", אומרת אלתרמן, "הכירה המדינה בזכויות של דיירים במגזר העירוני לקרקע לאומית עליה בנויות דירותיהם ואיפשרה להם לממש זכויות אלו בעלות זניחה. לא כך במגזר

צילום: אוראל כהן, יו"ר מכון

פרופ' רחל אלטרמן. "להעצים את המגזר הכפרי, לא לחסלו"

"המדינה מערימה קשיים מיוחדים על קיבוצים ומושבים שהוצים להתרחב"

פרופ' רחל אלטרמן: "צריך לתת למגזר הכפרי אותן זכויות מקרקעי כמו לעירוני כי נכון לעכשיו, המגזר החקלאי מסבסד את העירוני"

"אם וכאשר הרשויות יצליחו לסלק את ההתיישבות העובדת מהקרקע החקלאית ישתלטו עליה תאגידים ללא זיקה לרעיון השיתופי"

הקיבוצים לא קנו את הקרקע שעליה הם יושבים ושאותה עיבדו ומעבדים? לא בגלל מחסור באמי צעים כספיים: בעת הקמתם היה שווי הקרקעות הללו אפסי ואפילו שלילי. הם ויתרו על הקנייה בגלל אידיאולוגיה, בגלל השקפת עולם ציונית-שיתופית. כעת מענישים אותם עליה? למדינה יש זכות להפקיע קרקע?

"הפקעה של קרקע חקלאית במשכבות של ההתיישבות העובדת לא נחשבת אצלנו, מבחינה משפטית, כ'הפקעה', אלא כהפעלה של סעיף 'ההשבה' של הקרקע למדינה, הכלול בחווי הש' כירות והחכירה. אחרי פסיקת בג"ץ הסמיכו את עצמם מוסדות המדינה לקחת קרקע חקלאית בכפייה תוך תשלום פיצוי זניח עד אפסי. במשטר דמוקרטי משיגים צדק כלכלי באמצעות מיסוי, לא באמצעות הפקעה. כששווי הקרקע החקלאית עולה, אפשר להטיל עליה היטל השבחה אפילו של 100%. אבל להשאיר אותה בידי מי שמחזיק בה בזכות."

"המדינה מערימה קשיים מיוחדים על קיי בוצים ומושבים המעוניינים להתרחב", מספרת אלטרמן. גם בהשוואה לעיירות הפיתוח, "דופ' קים בגדול את קיבוצי הספר ואת מושבי העור לים", היא מוסיפה בשפה לא אקרמית. לדבריה, המשך המדיניות הקרקעית "הדרוסטית" יגרום להתרוששות כלכלית וחברתית של המגזר הכפרי ויעודד "חקלאות תאגידית": מעבר לחוות חקלאיות גדולות בבעלות תאגידים. "אם וכאשר הרשויות יצליחו לסלק את ההתיישבות העובדת מהקרקע החקלאית ישתלטו עליה תאגידים", היא מזהירה, "תאגידים ללא זיקה לרעיון השי' תופי שפיתח בארץ חקלאות נהדרת. הורסים כאן בשיטתיות את מה שעוד נשאר מהמופת הישראלי של חיים בקולקטיב חקלאי."

מה היית עושה אחרת? "הייתי פועלת להעצמת המגזר כפרי ולא לחיסולו. מעניקה לו אותן זכויות בגלל" כמו למגזר העירוני. כי נכון לעכשיו, המגזר החקלאי מסבסד את העירוני".
ככתוב במסקנות המחקר החדש: "מחיר כלי-כלי ואישי כבר משולם על ידי מיעוט - חברי המושבים והקיבוצים - לטובת תושבי הערים, ולא לטובת התכנון והכינוי העירוני הרצויים".
וזה אבסורד.

פרופ' אלטרמן 14 דעות קדומות נגד קיבוצים ומושבים ומוחקת אותן בקו ארום עבה. אלטרמן: "לו ישראל הייתה חברה בבית הדין האירופי לזכויות אדם הייתי ממליצה למגזר הכפרי שלנו להגיש תלונה נגד הממשלה על רמיסת זכויותיה. אין לי ספק שהיה זוכה במשפט". גם במסגרת המדיניות הכללית של בעלות לאומית על הקרקע, "אין כל הצדקה לכך שזכויות הקניין של החקלאים הן בדרך כלל חלשות ולא יציבות."

הרע במיעוטו

פרופ' אלטרמן לא נלהבת, בלשון המעטה, מדירור מוול להשכרה כפתרון למצוקת הריור. במקרה הטוב זה "פתרון זמני". אלטרמן: "מדיניות של השכרה מסובסדת יוצרת שתי קבוצות של אזרחים במדינה אחת: בעלי נדל"ן וחסרי נדל"ן. המצב לא רצוי חברתית וכלכלית. לכן אני מצדדת בתוכנית למתן סובסידיה לרכישת דירה ראשונה דוגמת "מחיר למשתכן". גם אם התוכנית מובילה לעיוותים מסוימים, היא הרע במיעוטו. היא עדיפה על מענקים לקציבניים אדירים ליוזמים ולקבלנים שיסכימו לבנות לה שכרה מוולת". "הישראלים", אומרת פרופ' אלטרמן, "רוצים בית משלהם שיתן להם ביטחון כלכלי, מה שדירה שכורה לא יכולה לתת". אותו ביטחון הנשלל מהמגזר הכפרי.

אבל הקיבוצים והמושבים קיבלו בחכירה קרקע לחקלאות. והנה, החקלאות נגמרת. "בעולם כבר נהוגה ההפרדה בין כפר לה' קלאות, ורצוי לעשותה גם בארץ. משום שרוב תושבי המגזר הכפרי לא יכולים להתקיים מה קלאות, צריך לאפשר להם שימושם אחרים בקרקע כדי שימשיכו להיות כפריים. כך נהוג בעולם המתקדם. צריך להשתחרר אחת ולתמיד מתסביך הקנאה כלפיהם. אין במה לקנא. קיומו של כפר חיוני לקיומה של מדינת ישראל".
אבל הקרקעות לא שלהם, הם של בולנו. "גם הקרקע הלאומית שעליה נבנו השיכונים והשכונות ברחבי המדינה היא של כולנו" - ובכל זאת לדייריהם מוסדרת בהדרגה בעלות מלאה עליה, כמעט ללא תשלום. ניתנו להם זכויות גנשלות מהכפריים. אתה יודע למה

הכפרי: כאן גם המדינה וגם כתי המשפט מנעו מהחקלאים זכויות לארמה עליה התיישבו ואותה עיבדו. למעשה נישלו אותם ממנה".

במסגרת המחקר נערך גם סקר עמדות של חברי מושבים וקיבוצים. עולה ממנו ממצא מפתיע: רובם לא תומכים בהמשך הבעלות הלאומית על הקרקע, ומעוניינים בהפרטתה. "מתוך ההשוואה הבין-לאומית", נכתב בסיכומי המחקר, "עולה הצורך לבחון מחדש את עקרונ הבעלות הלאומית על הקרקע. בארצות אחרות לא נהוגה בעלות לאומית או אפילו לא מוניציפליית על קרקע חקלאית. מרבית המטרות אשר היו בסיס לבעלות זו ניתנות להשגה בדרכים אחרות, יעילות יותר".

פרופ' אלטרמן לא מהססת לבקר בחריפות את החלטת בג"ץ בעניין הקרקעות במושבים וקיבוצים מ-2002, שבשם "המושג המעורפל של צדק חלוקתי שלא מתייחס לשום דבר", כדבריה, ביטל החלטות של רשות מקרקעי יש ראל שהייתה בהן משום הכרה חלקית ומוגבלת בזכויות החקלאים על הקרקע. הם נותרו מאז, לדעתה, "מופלים ומקופחים בהשוואה לך ולי, העירוניים". השנים 2002 עד 2012 היו העשור האבוד של בנייה למגורים; בנו פחות מרי, במיוחד בשולי הערים.

מה הסיבה? לא הייתה ראייה נבונה של המגמות בביוקושו והיבצע?

"גם זה. המערכת הלאומית של חיווי ותכנון הבנייה למגורים לא פעלה כמצופה ממנה, כשלה בהערכת ההתפתחויות. לכך נוספו החלטות בג"ץ שחיסלו הלכה למעשה את הבנייה בשולי הערים. פוטנציאל הבנייה שלהן לא נוצל. מישוה חשב שבאמצעים משפטיים אפשר להעביר את הנכסים הקרקעיים המדומיינים של הקיבוצים והמושבים לבעלות אחרת. רק שלא היו להם נכסים והכל קפא".

מדוע, אם כן, קולם לא נשמע ברמה, שאלתי את פרופ' אלטרמן, הרי אנתנו חיים בחברה שבה כל קבוצה וכל קהילה מנפנות בלי סוף בשלטים "קיפחו אותנו", "מגיע לנו". כי מש' רדי הממשלה עוינים אותם, עונה אלטרמן, דעת הקהל מוסתת נגדם, הקהל העירוני פיתח קנאה כלפיהם, ולכן הכפריים לא רואים שום טעם למ' מאה. במצגת שהכינה להרצאותיה בנושא מונה